

**АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС;
ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО**

УДК 342.723

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.1.6>

АНДРУЩЕНКО І.Г.

**ГЕНДЕРНЕ НАСИЛЬСТВО:
СУТНІСТЬ, ХАРАКТЕРИСТИКА, ПРИЧИНИ ІСНУВАННЯ****GENDER VIOLENCE:
ESSENCE, CHARACTERISTICS, CAUSES OF EXISTENCE**

У статті розглядаються питання гендерного насильства, визначається його зміст та прояви. Автор зазначає, що будь-яке насильство вкорінюється в історично нерівних відносинах влади між жінками та чоловіками, тісно пов'язані з гендерною дискримінацією жінок та їх підлеглим становищем в ієрархії сімейних відносин.

Підкреслюється, що постраждалі подають скарги лише в 15 % від загальної кількості вчинених таких протиправних явищ. Такий низькій відсоток поданих скарг, пояснюється вірою у власні сили та можливістю уладнати таке насилля, а також зневірою до правоохоронних органів і органів влади.

Вказується, що Україна на національному рівні визнала тему гендерного насильства пріоритетним завданням на найближчу перспективу. Автор вказує, що в Декларації Генеральної Асамблеї ООН 1993 року визначено, що насильство щодо жінок це «будь-яка дія, яка базується на гендерному насильстві та призводить або може призвести до фізичної, сексуальної чи психологічної шкоди, страждань жінки, включає також і загрозу таких дій, застосування сили або позбавлення свободи, що має місце в суспільному або ж особистому житті».

Автор посилається на Декларацію ООН про викорінення насильства щодо жінок (A/RES/48/104) і зауважує, що жінки стикаються з різноманітними формами гендерного насильства на різних етапах свого життя, багато з яких загострюються під час дії надзвичайних обставин.

Розкриваючи історичні аспекти появи гендерного насильства, автор приводить приклад США, де починаючи з XVIII століття тривалий час існував так званий «американський кодекс насильства», що підштовхнув поширення гендерного насильства через демонстрацію мужності чоловіків.

Наголошується, що гендерне насильство – це такі форми насильницьких дій, що мають чітко виражену гендерну групу, на яку воно спрямоване, або яка чинить означене насильство. Також в статті виокремлені основні прояви таких протиправних явищ. Вказується, що до причин насильства стосовно жінок відносять: їх залежне становище у суспільстві, громаді, сім'ї, а також сегрегація на ринку праці, політична репрезентація, стереотипи тощо.

Надана характеристика особливостей гендерного насильства. Визначені антропологічні характеристики, які зумовлюють міжособистісне насильство. Розкрито сутність гендерно зумовленого насильства.

Також автором деталізовані окремі види насильства та види впливу кривдника на постраждалу особу при здійсненні гендерного насильства.

Ключові слова: декларація, конвенція, норми, статус жінки, кривдник, чоловіки, порушення прав, кодекс, суспільство.

The article examines the issue of gender violence, defines its content and manifestations. The author notes that any violence is rooted in historically unequal power relations between women and men, closely related to gender discrimination of women and their subordinate position in the hierarchy of family relations.

It is emphasized that the victims file complaints in only 15 % of the total number of committed such illegal phenomena. Such a low percentage of filed complaints is explained by faith in one's own strength and the ability to deal with such violence, as well as distrust of law enforcement agencies and authorities.

It is indicated that Ukraine at the national level recognized the topic of gender violence as a priority task for the near future. The author points out that in the Declaration of the UN General Assembly in 1993 it is defined that violence against women is «any action that is based on gender violence and leads or may lead to physical, sexual or psychological harm, suffering of a woman, also includes the threat of such actions, use of force or deprivation of liberty that takes place in public or private life».

The author refers to the UN Declaration on the Elimination of Violence against Women (A/RES/48/104) and notes that women face various forms of gender-based violence at different stages of their lives, many of which are exacerbated during emergencies.

Revealing the historical aspects of the emergence of gender-based violence, the author cites the example of the United States, where the so-called «American code of violence» existed for a long time starting from the 18th century, which encouraged the spread of gender-based violence through the demonstration of male masculinity.

It is emphasized that gender-based violence is such forms of violent actions that have a clearly defined gender group at which it is directed, or which perpetrates the specified violence. The article also highlights the main manifestations of such illegal phenomena. It is indicated that the causes of violence against women include: their dependent position in society, community, family, as well as segregation in the labor market, political representation, stereotypes, etc.

Characteristics of gender-based violence are given. Defined anthropological characteristics that cause interpersonal violence. The essence of gender-based violence is revealed.

The author also details individual types of violence and the types of influence of the offender on the victim during gender-based violence.

Key words: *declaration, convention, norms, status of women, abuser, men, violation of rights, code, society.*

Вступ. Стрімкий розвиток суспільних відносин у світі за останнє сторіччя призвів до порушення системи підтримки та захисту сім'ї, а також суттєво знизив здатність чоловічої статі виконувати свої традиційні гендерні ролі, що призвело до зростання рівня протиправних явищ – гендерного насильства (далі – ГН).

Жіноча стаття стикається не лише з ризиком ГН, але й з пов'язаними з цим негативними наслідками для здоров'я, психологічними стресами та травмами, що зачасти мають довгострокові прояви. ГН перешкоджає та відштовхує від роботи та несе суттєві матеріальні витрати, які лягають на плечі тих осіб, які пережили подібне насильство.

Постановка завдання. Зазначимо, що у вітчизняній юридичній літературі, мають місце лише поодинокі випадки комплексного дослідження питань, що присвячені сімейному чи домашньому насильству. Водночас, значна кількість вітчизняних правників, що так чи інакше торкалися тематики насильства, акцентували увагу загалом на аналізі насильства з боку інтимного партнера, домашнього насильства, сімейного насильства та інших видів насильств. Проблеми та дискусійні питання, що з'являються в процесі дослідження тематики гендерного насильства, висвітлювалися головним чином в медіа-публікаціях чи в навчальних посібниках, де аналіз носить фрагментарно-ситуативний характер. Це, в свою чергу, вказує на **актуальність** статті автора.

Творчим підґрунтям для автора стали праці вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: С. В. Євченко, М. Кімел, Л. С. Кобилянська, Т. О. Марценюк, Т. М. Мельник та багатьох інших. Проте питання, що підняті автором у статті, лише частково відображені у працях вчених.

Результати дослідження. ГН, насильство з боку інтимного партнера, домашнє та сексуальне насильство вкорінюються в історично нерівних відносинах влади між жінками та чоловіками, тісно пов'язані з гендерною дискримінацією, фінансовою вразливістю жінок та їх підлеглим

становищем в ієрархії сімейних відносин. Попри поступову зміну гендерних норм серед молоді, українські чоловіки все ще демонструють відносно високий рівень толерантності до емоційного, економічного та фізичного домашнього насильства.

Безробіття, обмежений доступ до засобів існування, зловживання наркотичними речовинами та лікєро-горілчаними виробами, ще більше сприяють поширенню рецидивів насильства. На думку експертів, постраждали подають скарги лише в 15 % від усіх цих протиправних явищ. Культура замовчування, відчуття безкарності, відсутність конфіденційності, сприйняття насильства з боку інтимних партнерів як приватної справи, а також віра у власні сили, змушують жертв не звертатися за допомогою. Шляхи звернення за допомогою часто порушуються, або ж взагалі чітко не визначені. Рівень довіри до правоохоронних органів і органів влади змушує сподіватися на краще. Існує лише обмежений доступ до безпечних місць, медичної та психологічної підтримки й правосуддя для постраждалих.

Водночас, органи влади мають обмежені можливості притягнути кривдників до відповідальності, а також консультувати та сприяти реінтеграції з метою запобігання повторним інцидентам. Багато жінок взагалі не знають про свої права та наявність служб підтримки.

Україна на національному рівні визнала тему гендерного насильства, насильства з боку інтимного партнера, домашнього насильства та сімейного насильства пріоритетним завданням на найближчу перспективу. Розробка норм законодавства та його постійне удосконалення розширило коло постраждалих осіб та перелік суб'єктів, які беруть участь у запобіганні будь-якому прояву ГН. Передбачено створення загальних та спеціалізованих служб підтримки жертв і постраждалих. Крім цього, домашнє насильство було криміналізовано в 2019 році. Також Україна підписала Стамбульську конвенцію, ратифікація якої відбулася у 2022 році [1, с. 2].

Варто підкреслити, що ГН достатньо поширене порушення прав людини, що проявляється при застосуванні сили та визначається за ознакою статі (включає словесні образи, погрози, побіи, примус до сексуального зв'язку тощо).

Існування ГН означає кризу громадського здоров'я, є перепорою для рівності, розвитку, безпеки та миру. Терміни «гендерне насильство», а також «насильство проти жінок» застосовуються до широкого спектру зловживань, що походять від гендерної нерівності та низького статусу жінок у суспільстві. У 1993 р. Генеральна Асамблея ООН у Декларації про викорінення насильства щодо жінок визначила насильство проти жінок як «будь-яку дію, що базується на гендерному насильстві та призводить або може призвести до фізичної, сексуальної чи психологічної шкоди, страждань жінки, зокрема, це включає також і загрозу таких дій, застосування сили або позбавлення свободи, що має місце в суспільному або ж особистому житті». Це визначення включає насильство, що відбувається в родині, громаді, а також насильство, що чиниться державою. Види ГН включають, але не обмежуються, домашнім, сексуальним насильством, звалтуванням, сексуальними зловживаннями (домаганнями), торгівлею жінками, протитуцією і небезпечними традиційними практиками. За даними ООН, кожна третя жінка в світі зазнає якогось виду ГН упродовж свого життя.

ГН є одним із проявів нерівних владних відносин між чоловіками та жінками. Означені відносини склалися історично та побудовані на дискримінації стосовно жінок з боку чоловіків. Оскільки такий вид насильства носить латентний характер, воно є складним для виявлення та подолання.

Гендерним слід вважати як насильство чоловіків стосовно жінок, так і насильство чоловіків стосовно інших чоловіків та жінок проти жінок, яке може мати негативні економічні, соціальні, медичні наслідки, а також насильство жінок стосовно чоловіків, яке поширене значно менше.

Тож, ГН – це такі форми насильницьких дій, що мають чітко виражену гендерну групу, на яку воно спрямоване, або яка чинить означене насильство.

Дослідники такого протиправного явища, зокрема Л. С. Кобилянська та Т. М. Мельник виділяють наступні основні прояви ГН:

- фізичне, сексуальне, психологічне, економічне насильство, яке проявляється у родинних стосунках;
- фізичне, сексуальне, психологічне, економічне насильство, яке має місце у суспільстві;
- фізичне, сексуальне, психологічне, економічне насильство, яке відбувається з боку держави або при нехтуванні зобов'язань державою;
- насильство, пов'язане з порушенням прав жінок у зонах збройних конфліктів;
- загроза насильства для осіб окремих груп, а саме: жінки національних меншин, біженки, мігрантки, жінки похилого віку, жінки-репатріантки тощо.

Серед причин насильства щодо жінок є їх залежне становище у суспільстві, громаді, сім'ї, а також сегрегація на ринку праці, політична репрезентація, стереотипи тощо [2, с. 2].

Загальновідомо, що жодна з держав світу у своєму розвитку не змогла оминати питання ГН. Наприклад, США, які мають довгу й криваву історію, ГН тривалий час слугувало способом демонстрації мужності чоловіків. Історики дійшли висновку, що так званий «американський кодекс насильства», який з'явився у XVIII столітті, був привезений і розвинений шотландськими та ірландськими іммігрантами на американському Півдні. До цього кодексу входили: поєдинки, стрілянина та полювання, що стали засобами прояву мужності.

Більше того, насильство вважалося законним, якщо носило відплатний характер. В дослідженнях американського насильства антрополог Маргарет Мід описувала типову для американців поведінку стосовно уникнення відповідальності за ініціювання агресії у відношеннях з жінками. Психіатр Дж. Джиліган стверджує, «патріархальний кодекс честі та ганьби, породжує чоловіче насильство і зобов'язує до нього». Цей кодекс тлумачить насильство як головну демаркаційну лінію між чоловіками та жінками.

Сучасний кодекс вуличного насильства бере свій початок у поняттях честі, який породжений американським Півднем, – чоловік мусить бути готовим до бійки, щоб завоювати повагу до себе в очах оточуючих. Білошкірі мешканці Півдня називали це «честю», а на перетині XIX–XX століть – «репутацією» [3, с. 232].

Підкреслимо, що до особливостей ГН експерти цієї сфери відносять:

- нині відсутня жодна країна світу де ця проблема була б вирішена;
- найчастіше ці протиправні явища здійснюються у приватному секторі;
- ГН перейшло зі сфери «приватності» до публічної площини та вимагає вирішення на державному рівні;

– може пояснюватись чи виправдовуватись культурою, традиціями тощо;

– для вирішення проблеми необхідні спільні зусилля правового, виховного, громадського та медіа-простору [4].

Суспільства, в яких гендерна нерівність вища, характеризуються тим, що в них особистісні характеристики чоловічої та жіночої статі трактуються як полярні протилежності. Такі суспільства насаджують стереотип переважаючої сили, стримують та відкидають почуття страху.

В антропології виділяють низку характеристик, які зумовлюють міжособистісне насильство:

- ідеал чоловічності – сильний та вродливий воїн;
- громадське лідерство пов'язане з чоловічим домінуванням;
- жінкам заборонена громадсько-політична діяльність;
- хлопчиків та дівчаток з раннього віку послідовно розділяють між собою;
- хлопчикам прищеплюють традиції чоловічої солідарності, войовничості та витривалості, привчають визнавати домінування чоловіків старшого віку;
- емоційні прояви чоловічої зрілості, жорстокості та сексуальності;
- матеріальна діяльність осіб чоловічої статі та продукти їхньої праці високо розвинені [5].

На наш погляд, ГН як і гендерно зумовлене насильство¹ – це загальний термін для будь-яких шкідливих дій, які вчиняються проти волі особи та ґрунтуються на соціально приписуваних відмінностях між чоловіками та жінками. Такі дії спричиняють фізичну, сексуальну чи психічну шкоду та/або страждання, загрозу вчинення таких дій, примус та/або інші види позбавлення волі. Ці дії можуть відбуватися публічно чи приватно та порушувати права особи. Такі дії спричиняють порушення прав особи та базуються на структурній гендерній нерівності та дисбалансі влади, є одночасно симптомом гендерної нерівності та засобом її посилення.

ГН є найпоширенішим порушенням прав людини в усьому світі: кожна третя жінка в усьому світі зазнає фізичного чи сексуального насильства протягом свого життя. Як підкреслюється в Декларації ООН про викорінення насильства щодо жінок (A/RES/48/104), жінки стикаються з багатьма додатковими формами ГН на різних етапах свого життя, багато з яких загострюються під час дії надзвичайних обставин. До них належать:

- а) сексуальне насильство, в тому числі:
 - зґвалтування;
 - сексуальне насильство;
 - сексуальне рабство;

¹ Гендерне насильство та гендерно зумовлене насильство є поняттями синонімічними (тотожними).

- примусове спостереження сексуального насильства;
- сексуальна експлуатація та насильство;
- сексуальні домагання;
- примусовий або насильницький секс;
- торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації;
- б) насильство з боку інтимного партнера та домашнє насильство, яке може включати сексуальне насильство;
- в) дитячі, ранні та примусові шлюби, які можуть включати сексуальне насильство;
- г) кримінальні правопорушення, пов'язані з питаннями «честі» та інше фізичне насильство;
- д) матеріальні зловживання та втрати;
- е) обрізання жіночих статевих органів.

Особи, які представляють соціально-групову ідентифікацію, такі як лесбійки, геї, бісексуали, трансгендери, інтерсексуали, квір (ЛГБТІК+), непропорційно страждають від ГН через однакові соціальні, економічні та правові норми [6, с. 16-17].

Здійснюючи аналіз наукової літератури, просвітницьких матеріалів тощо, у загальному вигляді до окремих видів насильства, крім вже описаного у статті ГН, можна віднести:

- а) сексуальне насильство – включає в себе форми умисної поведінки:
 - здійснення, без згоди, вагінального, анального або орального проникнення сексуального характеру в тіло іншої особи з використанням будь-якої частини тіла чи предмета;
 - здійснення, без згоди, інших актів сексуального характеру з особою;
 - примушування іншої особи до здійснення, без згоди, актів сексуального характеру з третьою особою;

б) сексуальні домагання – будь-яка форма небажаної вербальної, невербальної або фізичної поведінки сексуального характеру, метою або наслідком якої є порушення гідності особи, зокрема шляхом створення залякуваного, ворожого, принизливого або образливого середовища;

в) вербальні сексуальні домагання – включають недоречні та образливі з точки зору статі коментарі, жарти або ж запитання щодо зовнішнього вигляду чи приватного життя особи. Вони можуть також включати погрози, принизливі вислови та образи сексуального спрямування, нав'язливі телефонні дзвінки, нетактовні запитання щодо приватного життя або ж обговорення зовнішності людей, а також недоречні запрошення на побачення;

г) невербальні форми сексуальних домагань – включають демонстрацію або надсилання матеріалів і зображень сексуального характеру, неоднозначні жести або насвистування, неприємні погляди, непристойне оголення в присутності іншої людини, нав'язливі візити або переслідування, спостереження та інші форми контролюючої поведінки.

Однією з сучасних форм невербальних домагань є небажані чи образливі електронні листи, SMS та повідомлення у соціальних мережах;

д) фізичні сексуальні домагання включають небажаний фізичний контакт – дотики, обійми, погладження частин тіла чи порушення особистого простору людини.

Вплив кривдника на постраждалу особу при здійсненні ГН може бути:

- соціальним – тиск з оточення, батьків, керівника, тренера;
- економічним – кривдник контролює гроші чи доступ до товарів, послуг;
- політичним – обрані кривдники, дискримінаційні закони;
- фізичним – сила, розмір, застосування зброї, контроль доступу до безпеки;
- гендерно-зумовленим – чоловіки займають більш сильну позицію, ніж жінки;
- віковим – молодь та люди похилого віку мають менше влади [7].

Висновки. В результаті написання статті можемо констатувати, що ГН є неприйнятним протиправним явищем як для України, так і для всього прогресивного світу. Таке насильство має історичне коріння і його наявність можна вважати усадкуванням з минулого. Ключову роль у виявленні ГН, що носить латентний характер, має відігравати громадськість та медіа. Запобігання та протидія ГН визнано пріоритетним завданням як на державному так і міжнародному рівнях. Нетерпимість суспільства до будь-яких проявів насильства, має бути основою для побудови міцної держави та свідомого громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Гендерно зумовлене насильство. Аналітична довідка ООН. 4 с. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2021-11/UN%20Policy%20Paper%20on%20GBV_FINAL%20UKR.pdf.

2. Євченко С. В. Гендерне насильство. URL: http://eprints.zu.edu.ua/23718/1/%D0%84%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%A1.PDF.

3. Кімелл М. Гендер насильства. Гендероване суспільство (Переклад з англ. С. Альошкіна). Київ : Сфера, 2003. С. 340–372.

4. Марценюк Т. О. Годі терпіти: усе про гендерне насильство проти жінок. Гендер в деталях. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/c01432ad-9550-4b29-82bf-19c761570c35>.

5. Гендерне насильство. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5_%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE.

6. Реагування на розкриття гендерного насильства в умовах гуманітарної кризи: Посібник для роботи з випадками гендерно зумовленого насильства. 143 с. URL: https://bpb-us-w2.wpmucdn.com/sites.wustl.edu/dist/1/2391/files/2023/03/Ukrainian-Toolkit_230223.pdf.

7. Види насильства. URL: <https://1547.ukc.gov.ua/dovidkova-informatsiya/protydiya-nasylstva-za-oznakoyu-stati/vydy-nasylstva/>.

УДК 347.5:338.246.025.28

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.1.7>

БОРИСЮК Ю.

УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ПРИВАТИЗАЦІЇ

UKRAINIAN AND FOREIGN EXPERIENCE OF RESPONSIBILITY FOR OFFENSES IN THE FIELD OF PRIVATIZATION

Наукова стаття присвячена дослідженню відповідальності за порушення у сфері приватизації в Україні та деяких країнах світу. Зокрема, в змісті даної роботи проведено аналіз терміну «приватизація», розглянуто його наукове та законодавче тлумачення. Обґрунтовано широкий та вузький підходи до розуміння приватизації. Акцентовано увагу на особливостях законодавства зарубіжних країн щодо відповідальності за порушення у сфері приватизації. Зроблено авторські узагальнення щодо специфіки системи відповідальності у сфері приватизації в світі та пропозиції її удосконалення.

Ключові слова: *принципи, приватизація, адміністративна відповідальність, економіка, правопорушення, зарубіжний досвід.*

The scientific article is devoted to the study of responsibility for violations in the sphere of privatization in Ukraine and some countries of the world. In particular, in the content of this work, an analysis of the term "privatization" was carried out, its scientific and legislative interpretation was considered. Broad and narrow approaches to understanding privatization are justified. Attention is focused on the peculiarities of the legislation of foreign countries regarding responsibility for violations in the sphere of privatization. The author's generalizations are made regarding the specifics of the system of responsibility in the field of privatization in the world and proposals for its improvement.

Key words: *principles, privatization, administrative responsibility, economy, offenses, foreign experience.*